

Δασιθέου Μοναχού
Κατούμακκητού

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΙΣ
ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ
ΑΓΙΩΝ ΚΥΠΡΙΑΝΟΥ ΚΑΙ ΙΟΥΣΤΙΝΗΣ
ΦΩΣ ΑΤΤΙΚΗΣ
2008

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Αξιοπαρατήρητο, πολλαπλὰ καὶ πολύτροπα, εἶναι τὸ παρὸν μουσικὸν πόνημα τοῦ μοναχοῦ Δοσιθέου τοῦ Κατουνακιώτου, ἔνα Δοξαστάριον τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ (τὸ πέμπτο ἀπὸ τὰ καταλειφθέντα μελοποιήματά του ποὺ ἐκδίδει ἡ Τερὰ Μονὴ ἀγίων Κυπριανοῦ καὶ Ἰουστίνης), καθὼς προκαλεῖ –αὐθόρυμητα— γόνιμους μουσικολογικοὺς συλλογισμούς:

1

Καταγραφή

Ἡ μουσικὴ ἔμπνευση τοῦ γέροντα Δοσιθέου καταγράφτηκε πρωτογενῶς μέσῳ τῆς ἀπὸ τὸν ἴδιο ἐπινενοημένης μεθόδου ἀποτύπωσης τῆς ψαλτικῆς σημειογραφίας σὲ σύστημα προσδάσμῳ στοὺς μὴ βλέποντες. Τὸ μέλος μεταφέρθηκε στὴ συμβατικὴ σημειογραφία τῆς νέας μεθόδου καθ' ὑπαγόρευση τοῦ ἴδιου τοῦ γέροντα πρὸς τὸν π. Διονύσιο (ό ὁποῖος καὶ τὸ κατέγραψε ἄψογα ὡς πρὸς τὴν παρασημαντικὴ ὄρθογραφία), κατὰ τακτικὴ ποὺ ὑπενθυμίζει, συνειδητικά, τὴν μεταξὺ Ιακώβου τοῦ πρωτοψάλτου καὶ Γεωργίου τοῦ Κρητὸς ἀντίστοιχη «συνεργασία», γιὰ τὴν καταγραφὴ τοῦ (γνωστοῦ στὸν ψαλτικὸ κόσμο) ἀργοῦ Δοξασταρίου μεταφέρεται ἐδῶ ἡ σχετικὴ εἰκόνα (ὅπως σκιαγραφεῖται συνήθως μέσα ἀπὸ τὸν κολοφῶνα τοῦ τελευταίου μουσικοῦ ἔργου), καὶ οἱ ἐντευξόμενοι φιλόμουσοι ἃς ἀναπλάσουν, νοερά, ὅσα ἀντίστοιχα στιγμιότυπα διαδραματίστηκαν κατὰ τὴν καταγραφὴ καὶ τοῦ ἀνὰ χεῖρας ψαλτικοῦ βιβλίου: *Τὸ παρὸν ἀπάνθισμα [...] συνετέθη καὶ ἔξεπονήθη δι' εὐρύθμουν καὶ συντετμημένου τρόπου παρ' Ιακώβου Πρωτοψάλτου καὶ ἐξ αὐτῶν σπαργάνων γνησίου δούλου καὶ ὑπηρέτου τῆς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας, καὶ δι' ὑπαγορεύσεως αὐτοῦ ἐγράφη ἐν πάσῃ σαφηνείᾳ τῇ χειρὶ Γεωργίου Κρητὸς καὶ μαθητοῦ αὐτοῦ [...] προσεφωνήθη δὲ παρὰ τοῦ ποιητοῦ καὶ ἀνετέθη ὡς ἀπαρχὴ τις τῆς ἐν τῇ μουσικῇ τέχνῃ φιλοπονίας αὐτοῦ τῇ κοινῇ μητρὶ ἀγίᾳ τοῦ Χριστοῦ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ ὅπως ταῖς θεοπειθέσιν αὐτῆς πρὸς Θεὸν εὐχαῖς, καὶ τῇ περὶ αὐτὸν προμηθείᾳ τε καὶ φιλοτίμῳ εὐεργεσίᾳ ἔτι μᾶλλον ἐπιφέρωσθείς καὶ προθυμοποιηθείς, ἵκανωθείη προσπονήσασθαι τοῖς παροῦσι, καὶ ἄλλα χρειώδη τῶν ἐν ταῖς ἀγίαις τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίαις ἐνιαυσίως ἀδομένων, ἀμήν: —*

2

Περιεχόμενο

Τὸ ἔργο συνιστᾶ (ὅπως προσημειώθηκε) ἔνα Δοξαστάριον τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ, τὸ ὅποῖο ὅμως δὲν περιέχει ίδιόμελα καὶ δοξαστικὰ (μικροῦ καὶ μεγάλου ἑσπερινοῦ, λιτῆς, ἀποστίχων καὶ αἰνῶν) τῶν μεγάλων δεσποτικῶν καὶ θεομητορικῶν ἐορτῶν ἢ τῶν κυριοτέρων κατ' ἔτος ἐορταζομένων ἀγίων, ἀλλὰ ὅμοειδῆ ποιήματα ἀρμόδια γιὰ λοιπὲς –έλλασσονες ἢ νεότερες ἢ εἰδικές– ἐορτολογικὲς περιστάσεις. Πρόκειται, σαφῶς γιὰ μιὰν καλόδεκτη συμπλήρωση ὑφιστάμενου μουσικοῦ ἐλλείμματος, ἔνα χρησιμότατο ἐγχείρημα πρακτικῆς ψαλτικῆς στόχευσης, ποὺ θὰ διευκολύνει ἐφεξῆς καθοριστικὰ τὴν ἀρμονικὴν καὶ εὐσχήμονα τέλεση τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀκολουθιῶν. Η δούληση συμπλήρωσης παρόμοιων «κενῶν», πέρα ἀπὸ μουσικολογικὰ ἐνδιαφέρουσα, εἶναι βέβαια καὶ παλαιότατη ἥδη κατὰ τὸ 1655, ὅταν ὁ Παναγιώτης ὁ νέος Χρυσάφης, παρέδιδε τὸ περίφημο Στιχηράριό του, ἐπισημανόταν ἔκειθαρα ὡς ἀναγκαιότητα: *Τοῦτο τοίνυν ὅσο τὸ κατ' ἐμὲ ἐφικτὸν παρ' ἐμαυτοῦ γέγονε [...] τοῖς δὲ τελεωτέροις ἐμπειροτέροις τε καὶ πολυμαθεστέροις ἐκκείσθω, τῶν μὲν ἀποδεομένων εἰς ἀναπλήρωσιν, τῶν δὲ οὐκ ὄρθως προβάντων εἰς ἐπανόρθωσιν.* Ἀλλὰ καὶ τρεῖς αἱῶνες –περίπου– ἀργότερα, ὅταν οἱ διδάσκαλοι Γρηγόριος καὶ Χουρμούζιος, παρέδιδαν ἔξηγημένο τὰ Ειρηνολόγιο Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου, σημείωναν σχετικά: *Προσετέθησαν δὲ ἐν τῷ ἀνήκοντι μέρει τῆς βίβλου καὶ τίνα ἀναγκαῖα ἐλλείποντα, ἅτινα ἐμελουργήθησαν παρὰ Πέτρου Βυζαντίου καὶ Γρηγορίου λαμπαδαρίου.* Στὴν ἴδια, λοιπόν, μακρὸ παράδοση στοιχεῖται μὲ τὸ παρὸν πόνημά του καὶ ὁ μοναχὸς Δοσίθεος ὁ Κατουνακιώτης.

3

Μελοποίηση

Η μελοποίηση τοῦ παρόντος Δοξασταρίου, ποὺ χρονικὰ προσδιορίζεται μέσα στὴν είκοσαετία 1970-1990 (δηλαδὴ σὲ μιὰν ὥριμη φάση τῆς ὅλης μουσικῆς δραστηριότητας τοῦ γέροντα), εἶναι ἀναμφίσβιλα μελοποίηση «ἐκ τοῦ περισσεύματος». Εἶναι φανερὸ ὅτι ὁ μελοποιὸς εἶναι πρωτίστως «ψάλτης χορτάτος» (σύμφωνα μὲ μιὰν ἐκφραση τοῦ Ἀποστόλου Κώνστα τοῦ Χίου), ποὺ μεταγγίζει ἥρεμα καὶ ἀβίαστα τὴ θεωρητικὴ γνώση καὶ τὴν ψαλτικὴ ἐμπειρία του στὰ ἐδῶ καταγραφόμενα μελοποιήματά του. Η τεχνικὴ του εἶναι παραδοσιακὴ τεχνικὴ τῶν ἀνὰ τοὺς αἱῶνες ἐκκλησιαστικῶν μελοποιῶν παραδεδομένες μουσικὲς θέσεις (ἐπιλεγμένες ἀπὸ δύο βασικὲς ὁδοὺς μελικῆς μεταχεί-

ρισης: κυρίως τὴ νέα στιχηραρικὴ Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου, μὲ διαθίσματα καὶ ἀπὸ τὴ συντετμημένη παλαιὰ στιχηραρικὴ Ἰακώβου του πρωτοψάλτου) καὶ δίπλα σ' αὐτὲς νέες, εὐφάνταστες, ίδικές του γραμμές. Αύτὸς εἶναι, ἄλλωστε, ὁ «χρυσὸς κανόνας» τῆς μελοποίας, ὃπως μᾶς τὸν διδάσκει, γιὰ παράδειγμα, ὁ πολὺς Γερμανὸς Νέων Πατρῶν: ...κάγὼ ὁ ἐν ἀρχιερεῦσι ταπεινὸς Νέων Πατρῶν Γερμανός [...], τὸ ἀσματομελιόρυτόφθογγον τόδε Στιχηραριομούσιον κατ' ἐφικτὸν πονήσας συνέγραψα, ἐκ πολλῶν πρωτοτύπων παλαιῶν τε καὶ νέων ἀναλεξάμενος, ἔνια καὶ παρ' ἐμαυτοῦ ἔστιν ἡ προσθείς, καλλονῆς ἔνεκα, οἴα που πρὸς τῶν ἐμοῦ καθηγητῶν [...] ἐδιδάχθην... Μὲ ἄλλα λόγια: ὑπάρχει συγκεκριμένος δρόμος (ἢ πολυσχιδῆς ὁδὸς καὶ ἡ πολυειδῆς μεταχείριση τῆς μουσικῆς ἀπάστης τέχνης, ποὺ σημειώνει καὶ ὁ Μανουὴλ Χρυσάφης), ἔνας προαιώνια χαραγμένος δρόμος προορισμένος γιὰ τοὺς μύστες τῆς ψαλτικῆς, τὸν ὅποιο ὁ γέροντος Δοσίθεος φαίνεται νὰ γνωρίζει πολὺ καλά, ἀφοῦ βαδίζει σταθερὰ στὰ χνάρια του, χωρὶς νὰ λοξοδρομεῖ...

* * *

Ἄξιζουν εὐφημες συγχαρητήριες προσφέρεις στὴ μοναστικὴ ἀδελφότητα τῆς Ἱερᾶς Μονῆς ἀγίων Κυπριανοῦ καὶ Ἰουστίνης, ποὺ – συνεχίζοντας τὴν ἀξιοξήλευτη, φιλογενῆ καὶ φιλόμουση, παράδοση τῆς ἔκδοσης μουσικῶν βιβλίων – παραδίδουν στὴ σύγχρονη ψαλτικὴ κοινότητα, καὶ ὡς ἐκ τούτου στὴν ἐνεργὸ λειτουργικὴ χρήση, καὶ τὸ παρὸν μουσικὸ πόνημα τοῦ μοναχοῦ Δοσίθεου τοῦ Κατουνακιώτου. Ἐθος παλαιὸ ἐπιτάσσει τὰ ἔργα τοῦ πνεύματος νὰ ἐπισφραγίζονται ἀπὸ ἀντίστοιχους πνευματικοὺς λόγους: ἐν προκειμένῳ, ἀρμόζουν κάλλιστα ὅσα Γερμανὸς ὁ Νέων Πατρῶν ἔγραψε στὸ τέλος τοῦ Στιχηραρίου του: *Oἱ τοίνυν κατ' αὐτὸ τοῦτο μελωδικῶς προσάδοντες ἔργωσθε καὶ ἐν Χριστῷ τῷ ἀληθεῖ Θεῷ ἡμῶν μέμνησθε· καὶ σφαλερόν τι εύροντες, εἴπερ τις τῶν ἐπισταμένων, ἐπανορθώσατε, τῇ ἀνθρωπίνῳ γάρ φύσει συνέδῃ τὸ ἀμαρτάνειν παρακολούθημα.* Αύτὸς δὲ ὁ τῶν ὅλων Θεός, ἡ πηγὴ τῆς σοφίας καὶ τῶν μουσῶν παροχεύς, ἀξιώσαι ἡμᾶς ἐν τῇ αὐτῷ βασιλείᾳ ὑμνήσοντας αὐτῷ καὶ ἀσοντας μετὰ τῶν αὐτοῦ ἐκλεκτῶν εἰς αἰῶνα τὸν ἀπειρον ἀμήν:–

ΑΧΙΛΛΕΥΣ Γ. ΧΑΛΔΑΙΑΚΗΣ

Ἐπίκουρος Καθηγητὴς Βυζαντινῆς Μουσικολογίας
τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν